

УДК 811.133.1'373.21'373.45=11=12

ЗАПОЗИЧЕННЯ ЛАТИНСЬКОГО ТА ГЕРМАНСЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ У ФРАНЦУЗЬКІЙ ТОПОНІМІЇ

Олена Фаль

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
кафедра романських мов,
бульв. Тараса Шевченка, 14, Київ, Україна, 01601,
e-mail: philolog@univ.kiev.ua*

Розглянуто проблематику дослідження семантичної складової французьких топонімів латинського і німецького походження, їх граматичну структуру. Наведено приклади утворення, проаналізовано вплив історичних подій на зміни топонімів.

Ключові слова: топоніми, галльська і латинська мови.

Як відомо, топоніми є складовою частиною мовленнєвого відображення людської діяльності. Вони зберігають архаїзми та діалектизми, що найчастіше належать до мов народів, які жили на цій території в минулому.

Роль топонімів – це не лише ідентифікація географічних об'єктів та явищ: топоніми виконують різні прагматичні та семантичні завдання, відтворюють досвід, культуру та традиції народу.

У мовознавстві топоніми найчастіше слугують єдиним свідченням давно зниклих мов, а в інших випадках, складаючи частину мовного багатства народу, дають змогу виявити важливі факти історичної фонетики, граматики, словотворення.

Історія Франції, її зв'язки з сусідніми країнами відкрили шлях для запозичень та утворенню топонімів, що походять від інших мов. За Альбером Доза французькі топоніми, за своїм походженням, поділяють на такі: латинські, галло-романські, германські та інші (ті, що не входять до попередніх трьох груп) [1, с. 67]. У нашій статті розглянено топоніми латинського та германського походження.

Джерела утворення французьких топонімів можна об'єднати у певні семантичні групи. Наведемо приклади:

1. Топоніми, які описують місцевий ландшафт: для утворення значної кількості топонімів за основу обирали характерні форми рельєфу: mont – гора (Clermont, Montmorillo, Beaumont); vallée – долина (Laval, Valdivienne); fons та похідне від нього слово fontana – з латинської мови – джерело (Fontenay, Fondettes).

2. Топоніми, пов'язані з рослинним та тваринним світом: характерною рисою французької топонімії є вибір назви залежно від рослинності, яка переважала на певній території, сільськогосподарських культур, полів тощо. Наприклад, слово “ліс” неодноразово використовували як основу для утворення назв населених пунктів Франції: *lucus* (з латинської мови – священний ліс) – *Lusq*, *Luçon*.

В основу певної частини топонімів покладено назву дерев або рослин, що ростуть на цій території: *le buis* (самшит вічнозелений) – *Buissy*, *Buis-sur-Damville*; *le châtaignier* (каштан) – *Châtenay-Malabry*; *la fougeraie*, *la fougère* (папороть) – *Fougères*, *Feuges* [2].

3. Топоніми, мотивовані діяльністю людини:

а) топоніми, в основі яких слова, що позначають поселення: *villare* (з латинської мови – поселення, селище) – *Villars*, *Villars-les-Dombes*; *mansus* (з латинської мови – окремі, розсіяні помешкання) – *Le Mas-d’Azil*; *borde* – слово германського походження, що означає “ферма” “угіддя” – *Bordeaux-Saint-Clair*, *Bourdeaux*; *casa* (з латинської мови – дім, помешкання) – *Cazes*, *Cassis*.

б) топоніми, що походять від назв професій, споруд: значний слід у французькій топонімії залишили дві будівлі – *la forge* (кузня) і *le moulin* (млин): *la forge* та *fabrica* (з латинської мови – кузня) лягли в основу таких топонімів, як *Fabrègues*, *Fabrezan*; слово *le moulin* (млин) також представлено топонімами, як, наприклад, *Moulins*.

в) назви, в основі яких слова, що позначають укріплення: слово “госса” (з латинської мови – скеля) – найчастіше використовувалося для назв замків, побудованих на скелі (*Roquefort*, *Roche-la-Molière* або *Roquevaire*); слова “château” (замок) або “*castellum*” (з латинської мови – замок) можна простежити в таких топонімах як *Châteaufort*, *Châteaurenard*, *Castellane*; *castrum* (з латинської мови – укріплене містечко, селище) – *Castres-Gironde*.

г) топоніми, в основу яких покладено слова релігійного значення, які своєю чергою походять від латинських назв: *cella* (маленький монастир) – *La Celle*, *Cellieu*; *ecclesia* (церква) – *Églisolles*; *cappella* (каплиця) – *La Capelle*, *Capelle-lès-Hesdin*.

Багато топонімів релігійного походження мають в основі імена святих. Найчастіше використовуються імена *Saint-Martin* (*Le Ban-Saint-Martin*, *La Capelle Saint-Martin* тощо), *Germain* (*Saint-Germain-des-Prés*, *Saint-Germain-d’Esteuil* тощо), *Maurice* (*Saint-Maurice-de-Gourdans*, *Saint-Maurice-de-Lestapel* тощо) та ін. [2].

д) назви доріг та шляхів також залишили свій відбиток у топонімії Франції. Наприклад, *Chassieu*, *Chaussan* (від *chaussée* – шосе). Мости представлені в структурі французьких топонімів словом *briva* (галльського походження) або *pons* (латинського походження). Інколи латинське слово замінювало галльське – *Briva Isarae* стало *Pontoise*.

Виявлення колишніх найменувань, які ще зберігаються в пам’яті людей та історичних джерелах, є надзвичайно важливим для топонімічних досліджень. Зазвичай зміст найдавніших назв розкривається лише в процесі спеціальних до-

сліджень. Це стосується, головню, тих із них, які виникли на основі мов давніх, нині неіснуючих народів. Щоб правильно пояснити суть топоніма, потрібно знати словниковий набуток та лексику кожної епохи, яка залишила свій слід у місцевій топонімії. Саме тому утворення та функціонування топонімів залежить від історичних особливостей регіону. Наприклад, Ельзас: назва регіону походить від назви союзу германських племен Alamans або Alémans. Після численних спроб Алемани захопили римлян та принесли в регіон свою мову – німецьку. Ельзаський діалект є варіантом цієї мови. Регіон був поділений на Haute-Alsace та Basse-Alsace. Німецькі назви Oberelsass та Unterelsass використовуються й досі для позначення Верхнього та Нижнього Рейну. На кордоні регіону починається “Mitteleuropa” – культурний простір колишніх Німецької та Австро-Угорської імперій, що відповідає французькій центральній Європі (l’Europe centrale). Після Першої світової війни регіон знову приєднали до територій Франції, що вплинуло на його топонімію. Багато німецьких назв було замінено на французькі. Але з 1940 року назви змінювалися на німецькі (наприклад, La Broque став Vorbrück).

Що ж стосується латинської мови, то завоювання Галлії не використало галльської (кельтської) мови. Латинська мова змішувалася з галльською, тому топоніми цього періоду містять ознаки і галльської, і латинської мов. Такі топоніми можуть поєднувати в собі латинський префікс (найчастіше пов’язаний з ім’ям імператора) і суфікс галльського (кельтського) походження Augustonemetum “храм Августа”, колишня назва міста Clermont-Ferrand або Caeseromagus “поля Цезаря” – колишня назва міста Beauvais.

Французькі топоніми можуть утворюватися шляхом поєднання латинського *-acum* з іменами власників або загальними назвами галльської мови. З часом суфікс *-acum* змінився на закінчення *-acum* і *-iacum* – Albiniacum (сучасне Saint-Martin-d’Aubigny). *-acum* і *-iacum* набували різних форм залежно від регіону, де вони були поширені:

- 1) *-ac*, *-ieui* поширені в Провансі й на заході (Irvillac, Bergerac);
- 2) в Оверні, *-ac* інколи замінювався на *-at* (Cunlhat, Marat);
- 3) у Бретані, *-iacum* прийняв форму *-ec* (Plogonnec);
- 4) на сході, *-iacum* дав варіанти *-y*, *-ey*, *-ay* (Donchery, Piney, Fumay);
- 5) в Ельзасі та Лотарингії, *-iacum* інколи замінювався на *-ig* (Erfzig, Mutzig);

На північному заході і північному сході Франції (Нормандія, Пікардія, Па-де-Кале, Лотарингія), закінчення *-iacum* перетворилося на *-y* (Jarny, Bertry).

Суфікс *-acum*, що протягом часу змінився на закінчення *-an* або *-a* є головню на півдні Франції (Busca, Alba, Le Vigan, Perpignan).

Суфікс *-anicum* перетворився на *-angue* та *-argues* (Parignargues, Montignargues) [3, с. 128–135].

Топоніми германського походження широко розповсюджені особливо у Східній Франції. Наприклад, *ober* “той, що вище” та *bruck* “міст” утворюють Oberbruck. Слово “міст” використовували для створення й інших топонімів, як, наприклад, Niederbruck; *dorf* “поселення, село” та *alt* “старий” утворили топонім Altdorf тощо.

Деякі топоніми утворені з німецьких прізвищ, іноді поєднувалися з латинським суфіксом *-iacum*. В Арденнах і Пікардії цей суфікс перетворився на закінчення *-y*: Attigny (від прізвища Атто).

Німецький суфікс *-ingen*, що означає групу людей, які проживають навколо людини і її майна, дав закінчення *-ing*, *-ingue*, *-ange* в регіонах Ельзас і Лотарингія: Bining, Hunningue. У Франш Конте, суфікс *-ingos* перетворився на закінчення *-ans* або *-ange* (Domblans, Ornans, Orange).

На південному заході, закінчення *-ingos*, *-ingus* перетворилися на закінчення *-ens*, *-eins*, *-enx* або *encs* (Mézens).

У районах, де розповсюджені топоніми германського походження (Ельзас, Франш-Конте), часто використовують схему утворення топоніма “власне ім'я + загальна назва”: Kirrberg – прізвище Kerrich та berg “гора”; Bettborn – прізвище Bettin та bronn “джерело”; Achenheim – прізвище Hasechinus та heim “ферма, угіддя”.

Аналізуючи способи утворення французьких топонімів, виділяють особливості їх граматичної структури. Французькі топоніми поділяють на прості, складні та топоніми-словосполучення:

Прості топоніми в більшості випадків утворюються лексико-семантичним та морфологічним способами: а) від іменників – cella (маленький монастир) – *La Celle*, mur (стіна) – *Murat* та ін. Інколи в процесі формування французькі топоніми набували множини: mur (стіна) – *Murs*, mont – гора *Mons*.

Складні топоніми мають чітку морфологічну та семантичну структуру. В них часто виділяють основи двох повнозначних слів. Найпоширенішим способом утворення складних топонімів є складання основ. Виділяють такі моделі:

- 1) іменник + прикметник (Oberbruck, Belleville);
- 2) іменник + іменник (Villedieu);
- 3) іменник + власне ім'я (Villegaudin, Bettborn).

Топоніми-словосполучення найчастіше складаються з іменника та власного імені (*Laroque-des-Albères*, *La Roche-Guyon*) або іменника та прикметника (*Le Grand-Fougeray*, *Petit-Fougeray*, *Grand-Auverné*). Щоправда, оскільки серед французьких топонімів широко використовують релігійні терміни, то найпоширенішими представниками топонімів-словосполучень можна назвати такі моделі: *La Capelle Saint-Martin*, *Saint-Martin-Choquel*, *Saint-Germain-des-Vaux*, *Saint-Germain-du-Bois*, *Saint-Maurice-de-Rémens* тощо [2].

Топоніми латинського і германського походження широко розповсюджені у Франції, і цілком нормально, що назви таких топонімів вимовляються згідно з правилами мов, з яких вони походять. Вимова таких топонімів мешканцями може відрізнятись від загальноприйнятих норм мови.

Наприклад, місто Saverne (Ельзас) французькою називають Zabern німецькою і Zâwere на діалекті регіону, а також місто Weyersheim (Ельзас) та його назва на діалекті регіону Wirschen тощо. У таких випадках немає сенсу сперечатися, який топонім є правильним, адже, залежно від контексту й мови, мешканці використовують ту чи іншу назву. На жаль, форму написання та вимови таких топонімів на місцевому діалекті досить рідко приймають як офіційну.

Отже, французькі топоніми за своїм походженням, поділяють на такі: латинські, галло-романські, германські та інші (ті, що не входять до трьох попередніх груп). Топоніми віддзеркалюють місцевий ландшафт, діяльність людини або рослинний світ. Досліджуючи джерела походження назв можна визначити, що було важливим для людей, які проживали в ту чи іншу епоху на певній місцевості.

Аналізуючи топоніми, можна також визначити вплив інших мов на французьку, з'ясувати, які саме зміни відбувалися у вимові та написанні топонімів. Адже топоніми – це не лише орієнтири на місцевості, а й відображення історії народу, його мови та культури.

*Стаття: надійшла до редакції 15.01.2013
доопрацьована 22.05.2013
прийнята до друку 19.06.2012*

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Dauzat A.* Les noms de lieux. Origine et évolution / Albert Dauzat. – Paris : Ed. Delagrave, 1944. – 264 p.
2. *Deroy L.* Dictionnaire des noms de lieux / Louis Deroy – Paris : Le Robert, 1994. – 531 p.
3. *Gendron S.* L'origine des noms de lieux en France. Essai de Toponymie / Stéphane Gendron. – Paris : Ed. Errance, 2003. – 340 p.

LATIN AND SAXON BORROWING IN THE FRENCH TOPONYMY

Elena Fall

*Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Romanian Languages Department of Philology Institute
Taras Shevchenko Av., 14, Kyiv, Ukraine, 01601,
tel.: (044) 29 31 83, e-mail: philolog@univ.kiev.ua*

The article deals with the subject-matter of a semantic component research of French toponyms of Latin and German origin. It provides the examples of their formation and analyzes the influence of historical events on the toponyms change.

Key words: toponyms, Gallic and Latin languages.

ЗАИМСТВОВАНИЯ ЛАТИНСКОГО И ГЕРМАНСКОГО ПРОИСХОЖДЕНИЯ В ФРАНЦУЗСКОЙ ТОПОНИМИИ

Елена Фаль

*Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко,
кафедра романских языков,
бульв. Тараса Шевченко, 14, Киев, Украина, 01601,
e-mail: philolog@univ.kiev.ua*

Рассмотрено проблематику исследования семантической составляющей французских топонимов латинского и германского происхождения, их грамматическую структуру. Приведены примеры образования, анализируется влияние исторических событий на изменения топонимов.

Ключевые слова: топонимы, галльский и латинский язык.